

Bij de foto: Herman Bavinck (1854-1921) en zijn vrouw Johanna Adriana Schippers (1868-1942) in vol ornaat. Hij wordt dit jaar herdacht in Kampen, waar hij scholier was, student en twee decennia lang hoogleraar. [lees verder op pag. 3]

nr. 54, juni 2021

IN DIT NUMMER:

Herman Bavinck herdacht

Archieven particuliere synoden

Gereformeerden in Hongarije

...adc **etera**

*...adcetera is een gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC (GKv) en de
Archiefcommissie (NGK)*

colofon

...adcetera is een
gezamenlijke uitgave
van deputaten
ADC (GKv) en de
Archiefcommissie
(NGK)
Broederweg 16,
8261 GT Kampen.
Telefoon 038-4471730
E-mail info@adckampen.nl
Website www.adckampen.nl
Druk: drukkerij
De Bunschoter,
Bunschoten-
Spakenburg
Ontwerp:
Peter Dees, Zwolle

Ten geleide

In 1963 werd Rob de Nijs' Ritme van de regen uitgebracht: 'Zachtjes tikt de regen op m'n zolderraam, 't ritme van de eenzaamheid.' Het liedje is meer dan een halve eeuw oud, maar zeer herkenbaar. Na jaren van droogte is de lente ditmaal koud en vochtig. Een eenzaam is dit voorjaar ook: we kunnen niet of nauwelijks samenkomen.

De corona belemmert ons tijdelijk – zij het waarschijnlijk niet eenmalig –, maar het weer houdt ons in Nederland, met zijn sterk wisselende seizoenen, altijd bezig. Als ik denk aan Herman Bavincks biografie, wiens honderdste sterfdag we dit jaar gedenken, krijg ik allerlei weersindrukken, indrukken die ik van bijvoorbeeld Klaas Schilders of Abraham Kuypers leven veel minder heb. Bavinck lette op het weer. Van zijn inaugurele rede heb ik onthouden dat hij deze uitspraak in de Kamper Burgwalkerk op 9 januari 1883, een ijskoude dag. Omdat Lucas Lindeboom te lang sprak, in elk geval naar zijn smaak, sprak hij zijn rede met het oog op zijn verstijfd gehoor zo rap mogelijk uit. Het was een prachtige dag toen hij in september 1874 vanuit Kampen voor het eerst naar Leiden vertrok voor zijn theologiestudie. Maar hij kwam aan in de regen, weten we uit zijn dagboek. Toen hij predikant in Franeker was,

noteerde hij in dat dagboek ook weersomstandigheden. Van zijn trouwdag in Vlaardingen op 2 juli 1891 noteerde hij: 'Heerlijk weer. Zonnig en toch fris.' Toen hij in 1892 door de Verenigde Staten reisde na een oceaan-overtocht met 'regen, wind, storm, prachtig weer, nevel, wolksomberheid, onweer en noorderlicht', viel hem het extreme klimaat op, maar ook dat de kerken er verwarming hadden voor in de winter-tijd. En op de dag van zijn begrafenis te Amsterdam, 2 augustus 1921, was het snikheet.

Dagelijkse zaken als het weer spelen een rol in ons leven, ook als we niet in de buitenlucht werken. Ook archief en weer hebben veel met elkaar te maken. In de kluis van het ADC is het koel, en worden temperatuur en luchtvochtigheid gereguleerd, om de archieven onder de beste condities te bewaren. En wat misschien wel het voornaamste is voor u: het ADC heeft een studiezaal, waar het 's winters warm is en 's zomers ook. Bel gerust om onderzoek te doen, weer of geen weer. ¶

In Kampen bloeide na Bavincks komst als hoogleraar in 1883 de Theologische School als nooit tevoren. En voor altijd zal aan deze stad aan de IJssel de roem verbonden zijn, dat hij daar de vierdelige Gereformeerde dogmatiek (1895-1901) schreef, zijn beroemdste werk.

Herman Bavinck in Kampen herdacht

De Gereformeerde dogmatiek sudderde in Nederland hoogstens nog, toen deze twee decennia geleden in het Engels werd vertaald. Nu wordt het boek wereldwijd verslonden en dient het als handboek op theologische opleidingen. Bavinck heeft de harten van velen gewonnen en vele hoofden veroverd. Tientallen dissertaties zijn sindsdien over zijn werk verschenen en zijn dogmatiek is vertaald in het Indonesisch, het Koreaans, het Portugees en gedeeltelijk in het Italiaans, en inmiddels zijn een Chinese en een Russische vertaling in voorbereiding. Vorig jaar verscheen de Engelstalige wetenschappelijke Bavinck-biografie van de Schotse theoloog James Eglinton. Het boek werd wereldwijd enthousiast ontvangen, en is afgelopen najaar ook het onderwerp geweest van een ADC-conferentie. Eglinton won er de History and Biography Book of the Year prijs van The Gospel Coalition 2020 Book Awards mee, en het boek is finalist van de

ECPA Christian Book Awards. Wat doet Kampen, nu dit jaar zijn honderdste sterfdag wordt herdacht? Om te beginnen werk achter de schermen. Het idee voor het boek van James Eglinton is geboren in de jaren dat hij in Kampen aan de Theologische Universiteit werkte en is onder anderen intensief meegelezen door TU-medewerker Dirk van Keulen. Dima Bintsarovskiy werkt aan de universiteit aan de Russische vertaling van Bavincks *Gereformeerde dogmatiek* en George Harinck werkt met Jan de Bruijn aan een herziene editie van de briefwisseling tussen Bavinck en zijn vriend Christiaan Snouck Hurgronje. Dirk van Keulen werkt aan de uitgave van Bavincks filosofische ethiek, die dit najaar in de AD Chartas reeks verschijnt. Daarnaast is er de crowdfunding-actie, opgezet voor de restauratie van Bavincks graf (zie verderop in deze *ADCetera*). Achter de schermen wordt ook gewerkt aan de digitalisering van de

digitale presentatie van het archief van Herman Bavinck. Op de website van het The Neo-Calvinism Research Institute (NRI) van de TU Kampen is reeds de bibliografie van Herman Bavinck beschikbaar, met in de meeste gevallen ook de link naar zijn digitaal beschikbare teksten. In samenwerking met HDC Protestants Erfgoed bij de Universiteitsbibliotheek van de Vrije Universiteit, waar Bavincks archief berust, wordt nu ook zijn archief gedigitaliseerd. De bedoeling is Bavincks archief deze zomer op de website van het NRI open te stellen voor onderzoek.

Maar er komt op 11 en 12 november 2021 ook een congres aan de Theologische Universiteit, dat u kunt bijwonen (hopelijk fysiek). Het congres wordt georganiseerd door The Neo-Calvinism Research Institute, in samenwerking met de Vrije Universiteit en de University of Edinburgh. U kunt zich daarvoor aanmelden bij het ADC. Op de website verschijnt na de zomer ook het programma. ¶

Arjan van 't Riet

Reeds jaren worden de archieven van de Nederlands Gereformeerde Kerken (NGK) en aanverwante zaken bewaard in het ADC. En steeds was er ook een aparte NGK-archivaris die deze archieven verzamelde, ordende en toegankelijk maakte. Aan die situatie is dit jaar een einde gekomen. Archivaris Arjan van 't Riet is de laatste die voor de NGK-archieven verantwoordelijkheid droeg. De vrijgemaakte en Nederlands

Gereformeerde Kerken zijn in staat van hereniging en in dat kader gaat ook het bestuur van het ADC en het beheer van archieven van en rond beide kerken samengevoegd worden. De NGK-archieven vallen nu onder het beheer van ADC-archivaris Mirjam Hofman. We danken Arjan van 't Riet voor zijn werk en de samenwerking in de afgelopen jaren en wensen hem alle goeds. Ook voor de NGK-archieven kunt u dus in het vervolg terecht bij Mirjam Hofman. ¶

Gereformeerden in Hongarije

Hongarije was een land waarvan men voor de Eerste Wereldoorlog niet veel wist in Nederland. Het is waar, er bestond een calvinistisch volksdeel in dat land en er kwamen ook wel eens Hongaren in Nederland theologie studeren. Maar verder? Toen verloor Hongarije in 1918 de oorlog en bleef het land berooid en gebroken achter. Enkele Nederlanders (en Vlamingen) raakten met ontferming bewogen over dit verre land en vreemde volk. Aan Nederlandse protestantse zijde werd, met beroep op medemenselijkheid en geestverwantschap, een wonderbaarlijk actieve, gevarieerde en breed vertakte hulpverlening opgezet. Tienduizenden Hongaarse kinderen kwamen in het decennium na de oorlog naar Nederland om aan te sterken. Ziekenzorg, onderwijs, voedselvoorziening, pers en kerk in Hongarije werd een impuls geboden, hoofdzakelijk op particulier initiatief. De Hongaren waren dankbaar en er ontstonden persoon-

lijke en culturele banden die echter in het zicht van de Tweede Wereldoorlog verbleekten. Hongarije raakte weer ver weg.

Maarten Aalders heeft over dit bijzondere decennium 1918-1940 in de relatie tussen Nederland en Hongarije het boek *Nederlandse en Hongaarse protestanten gedurende het interbellum* geschreven, gebaseerd op uitgebreid bronnenonderzoek, in Nederland en in Hongarije. Veel aandacht is er voor de rol die de Nederlandse consul-generaal te Boedapest, J.P.Ph. Clinge Fledderus speelde (het archief van de familie Fledderus berust op het ADC), evenals H. Colijn en hoogleraren van de Vrije Universiteit en de Theologische School te Kampen. Een bijzondere rol was in deze internationale connectie weggelegd voor de drie dochters van Abraham Kuyper, die elk op hun wijze bijdroegen aan deze internationale hulpverlening, en in Aalders' boek uit hun vaders schaduw treden. Aan Hongaarse zijde was het optreden van de theologisch hoogleraar te Boedapest Jenő Sebestyén belangrijk. Hij had voor de oorlog in Nederland gestudeerd en benutte zijn Nederlandse hervormde en gereformeerde connecties voor hulpverlening aan zijn land. Ds. A. den Broeder bereidt een vertaling van een gedenkboek van Sebestyén voor, dat in de AD Chartas reeks zal verschijnen. Begin 2020 heeft in Kampen een conferentie plaatsgevonden rond het thema van de Hongaarse kindertreinen en nu verschijnt in de AD Chartas reeks een monografie van Aalders, verbonden aan The Neo-Calvinism Research Institute. Deze aandacht in Kampen is niet toevallig. De neocal-

vinistische kring in ons land heeft in het verblijf van de Hongaarse kinderen en ook anderszins in de Hongaars-Nederlandse contacten in het interbellum een fors aandeel gehad, ook via de Theologische School te Kampen. Er ontstonden warme banden, in de jaren dertig onder meer resulterend in een eredoctoraat en ereprofessoraten aan theologische opleidingen in Pápa en Debrecen voor de Kamper hoogleraren Harm Bouwman en Seakle Greijdanus. Deze zomer zal een presentatie van het boek *Nederlandse en Hongaarse protestanten gedurende het interbellum* worden georganiseerd, waarvoor u een uitnodiging tegemoet kunt zien. Het boek is verschenen bij uitgeverij Vuurbaak, bedraagt 448 pagina's en is verkrijgbaar voor € 28,-; donateurs kunnen het boek bij het ADC bestellen voor € 22,40. ¶

Herdenkingsplaquette 1940-1945

Het was de bedoeling om in april 2020 in het gebouw van de Theologische Universiteit Kampen een herdenkingsplaquette te onthullen, met daarop de vijftien namen van studenten, alumni en docenten die in de Tweede Wereldoorlog onder het bezettingsregime zijn omgebracht. Deze onthulling zou gepaard gaan met de presentatie van een boek met biografieën van deze personen. Daarbij is de aanwezigheid van familie van deze personen uiteraard essentieel. Helaas konden onthulling en presentatie dat voorjaar

geen doorgang vinden, omdat een publieke bijeenkomst niet was toegestaan. In april 2021 bleek dit opnieuw onmogelijk. Omdat de aanwezigheid van familie zoals gezegd zeer gewenst is, is besloten de onthulling van de plaquette en de boekpresentatie aan te houden en uit te stellen tot april 2022, in de hoop dat een bijeenkomst aan de Theologische Universiteit dan doorgang kan vinden. ¶

Archieven van particuliere synoden gezocht!

Het werk van particuliere synoden staat weinig in de belangstelling. Toch spelen particuliere synoden een onmiskenbare rol in het functioneren van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. De archieven van particuliere synoden dienen dan ook zorgvuldig beheerd te worden. Het aantal particuliere synoden is in de loop van de tijd verschillende keren gewijzigd. In het handboekje van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt uit 1947, dat de situatie van 1946 beschreef, stonden voor het eerst particuliere synoden. Het waren er acht: Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel-Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland-Noord-Brabant-Limburg. In 1967 werd de particuliere synode Overijssel-Gelderland in tweeën gesplitst. Sindsdien vonden er enkele naamswijzigingen plaats, maar veranderde het aantal

particuliere synoden tot het jaar 2014 niet. Met ingang van dat jaar kennen de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt nog maar vier particuliere synoden: Noord, Oost, West en Zuid. Wanneer de fusie met de Nederlands Gereformeerde Kerken een feit wordt, verandert de situatie opnieuw. Iedere particuliere synode wordt vanuit archivalisch oogpunt beschouwd als een 'zelfstandige archiefvormer'. Een zelfstandige archiefvormer heeft een eigen naam en functie, en draagt zorg voor een eigen archief. Voor 2014 stond expliciet in de kerkorde vermeld dat meerdere vergaderingen zoals de particuliere synoden de verantwoordelijkheid hadden om goed voor hun archieven te zorgen. Wanneer er een nieuwe particuliere synode ontstaat, zoals er in 1967 twee ontstonden en in 2014 vier, komt er ook een nieuwe zelfstandige archiefvormer tot stand. Op zo'n moment moet er opnieuw begonnen worden met het onderhouden van een archief, terwijl de archieven van voorgaande particuliere synoden kunnen worden afgesloten. Voor deze laatste archieven moet dan een passende permanente bewaarplaats gevonden worden. Plaatselijke kerken en classes doen er goed aan om contact te leggen met een stads- of streekarchief in de eigen regio, wanneer zij hun stukken bij een archiefinstelling willen onderbrengen. Omdat particuliere synoden vaak een veel groter gebied bestrijken, kunnen de archieven van particuliere synoden ondergebracht worden bij het ADC. Op dit moment beheren wij de archieven van de particuliere synoden (oude stijl) van Friesland, Drenthe, Utrecht, Noord-Holland en (gedeeltelijk) van

Zuid-Holland. De archieven van de particuliere synoden van Groningen, Overijssel-Gelderland, Overijssel, Gelderland en Zeeland-Noord-Brabant-Limburg zijn dus niet opgenomen in onze collectie. Het archief van de particuliere synode van Groningen (oude stijl) berust bij de Groninger archieven. Als u weet waar de overige archieven zich op dit moment bevinden, komen wij graag met u in contact! De fusie van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt en de Nederlands Gereformeerde Kerken zal met zich meebrengen dat de archieven van de huidige particuliere synoden (Noord, Oost, West en Zuid) eveneens overgedragen kunnen worden aan een archiefinstelling. Hierover mag u ook altijd contact opnemen met het ADC. ¶

Het graf van Bavinck

De crowdfunding-actie ten bate van de restauratie van het graf van de gereformeerde theoloog en politicus Herman Bavinck (1854-1921) via doneeractie.nl is een succes geworden. Dankzij de financiële steun van het publiek, van Bavincks familie en nazaten en van Stichting Pro Religione et Libertate kan de scheur in de deksteen op het graf van Bavinck gerestaureerd worden. Alle schenkers hartelijk dank! De actie vestigde ook de aandacht op het feit dat Bavincks graf zich niet in Amsterdam op de Nieuwe Oosterbegraafplaats bevindt, waar menigeen het zoeken zou. De begrafenis vond daar op 2 augustus 1921 inderdaad plaats, onder buitengewoon grote

belangstelling. Foto's van de begrafenis verschenen in *De Telegraaf* en het geïllustreerde weekblad *Het Leven*. Een paar dagen publiceerde *De Telegraaf* het gerucht dat Bavinck zou worden herbegraven in Vlaardingen. De krant wees erop dat de familie Schippers, waartoe zijn vrouw Johanna Adriana Schippers behoorde, een graf in Vlaardingen had, maar dat het familiegraf van de Bavincks zich bij Kampen bevond. Voor de studenten van de Vrije Universiteit kwam een eventuele herbegraving slecht uit, want zij wilden ter plaatse een gedenkteken oprichten bij het graf van hun leermeester. Het familiegraf in IJsselmuiden was vol: daar lagen Bavincks ouders, bij zijn in 1896 jonggestorven broer. Inderdaad werd Bavinck op 8 augustus, nog geen week na de teraardebestelling te Amsterdam, zonder ceremonieel door een kleine kring van bloedverwanten bijgezet in het familiegraf op de begraafplaats Emaus te Vlaardingen. In het familiegraf is in 1942 ook zijn vrouw begraven. In 1971 werd hun enig kind, Johanna Geziena Ruys-Bavinck, ook op Emaus begraven, zij het niet in het familiegraf, dat vol was, maar vlak daarbij. Vlaardingen is dus de laatste rustplaats van Bavinck geworden. De planning is de restauratiewerkzaamheden aan de deksteen te voltooiën voor 29 juli 2021, de honderdste sterfdag van Bavinck. ¶

Aanwinsten
Archiefstichting Care Foundation
Aanvulling archief ds. H.J. Boiten
Archief J. Penninga, Ferwerd (gegevens kerkdiensten)
Archief Gereformeerde Kerk, St. Jakobsstraat Kampen
Aanvulling archief Friese Zendingdeputaten
Aanvulling archief Bremmer(-Lindeboom)

Uw doel
Uw wens

Onze
expertise

Het resultaat
hoogwaardige communicatie

DE BUNSCHOTER
SAMEN COMMUNICEREN